

Wyjątkowość człowieka w świetle wielkich systemów filozoficznych

Artur Andrzejuk

Etyki środowiskowa

ANTROPOCENTRYZM

BIOCENTRYZM

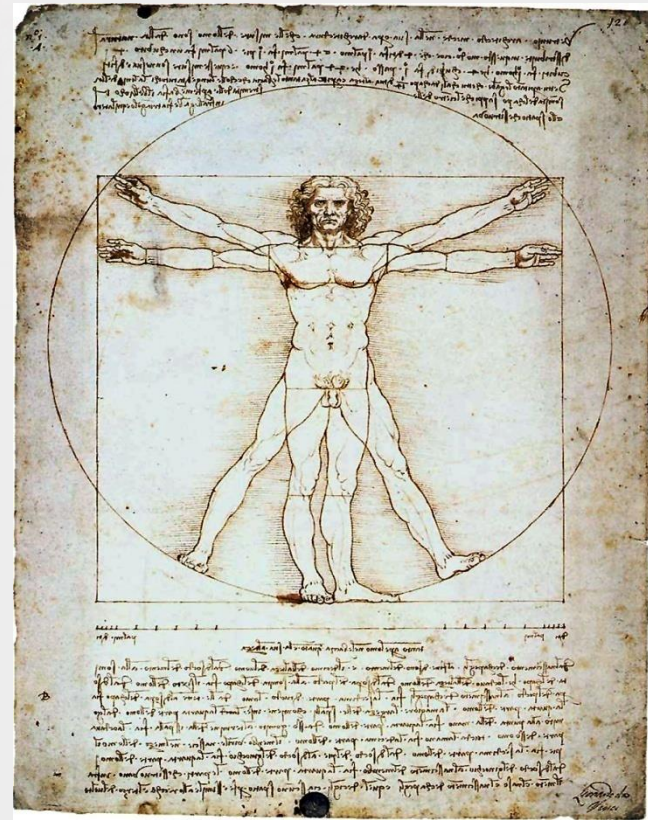
Plan

- 1) Człowiek jako dusza uwięziona w ciele (tradycja platońska)
- 2) Człowiek jako duchowo-cieleśna jedność (tradycja arystotelesowska)
- 3) Kontynuacje w filozofii arabskiej, nowożytnej i współczesnej
- 4) Człowiek jako osoba – próba filozoficznego opisu wyjątkowości człowieka
- 4) Negacja wyjątkowości człowieka w postmodernizmie
- 4) Konsekwencje różnych ujęć człowieka (etyka i pedagogika)

Charakterystyczne cechy zewnętrzne

- Wyjątkowa budowa biologiczna
- Tworzenie narzędzi
- Współdziałanie społeczne
- Intelpekt
- Kontemplacja
- Pytanie o sens egzystencji
- Decyzyjność

Charakterystyczne cechy wewnętrzne

- Działanie świadome i wolne
 - podmiotowość
 - (odróżnienie „ja” i „moje”)
- Immanencja „ja” w aktach „moich”
- Transcendencja „ja” wobec tych aktów
- Prymat istnienia nad istotą

Analiza historyczna

Bernard z Chartres:

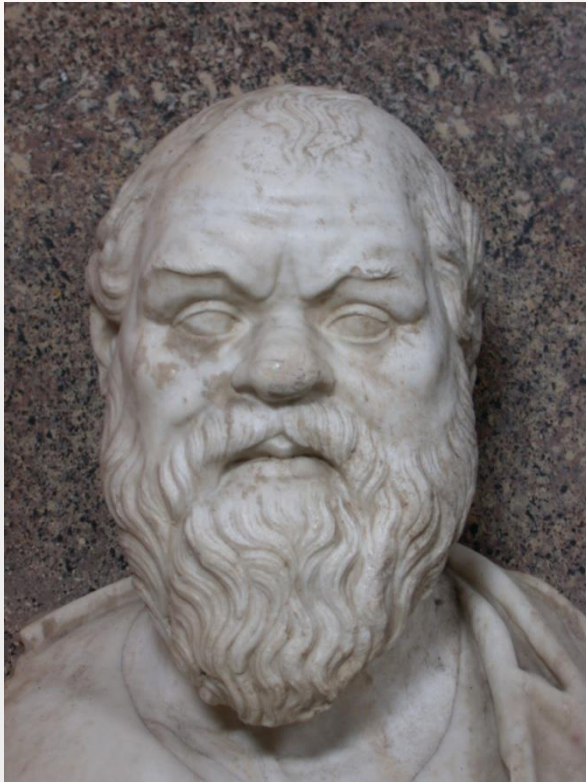
*“stając na barkach olbrzymów
widzimy dalej, lepiej i
dokładniej”.*

⌚ Punktem wyjścia jest
zawsze:

- *zespół cech fizycznych*
- *zespół działań duchowych*
- *jedność i odrębność źródła działań*
- *jego realność*

Sokrates

Sokrates: Czy człowiek nie posługuje się również całym ciałem?

Alkibiades: Owszem.

Sokrates: Czym innym zaś [jest] posługujące się i to, czym się posługuje.

Alkibiades: Tak

Sokrates: Człowiek różni się przeto od własnego ciała?

Alkibiades: Wydaje się, że tak.

Sokrates: Czym przeto jest człowiek?

Alkibiades: Nie wiem, co powiedzieć.

Sokrates: W każdym razie wiesz, że jest tym, co się posługuje ciałem.

Alkibiades: Tak.

Sokrates: Czy zaś co innego posługuje się nim niż dusza?

Alkibiades: Nic innego.

– Platon, *Alkibiades I*, 128d-130e,
L.Regner

Propozycja Platona

- *„Człowiek to dusza uwięziona w ciele”*
 - problem związku duszy i ciała

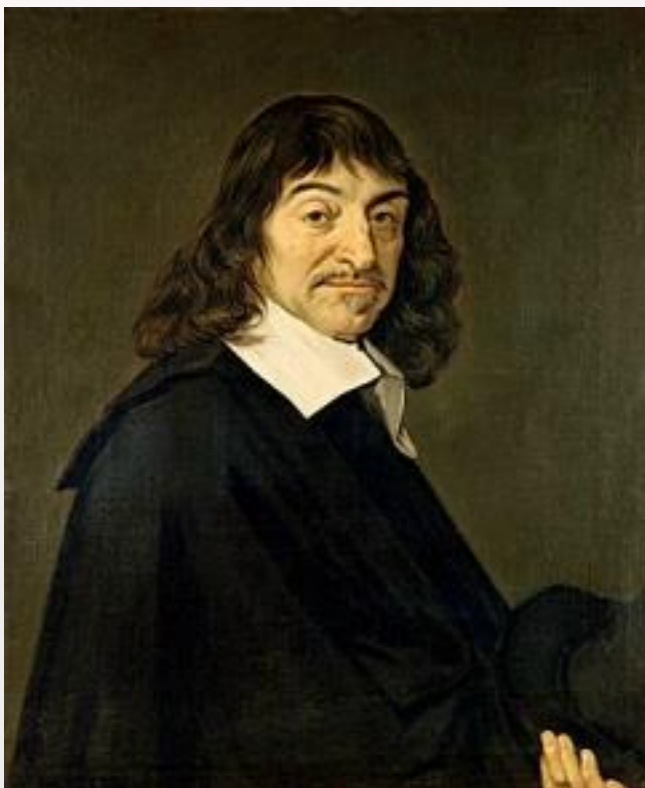
Tradycja platońska

(wersje dawne)

- Plotyn
 - „Człowiek jest *anima in horizonte*”
- Proklos
 - „Człowiek to związek ducha z czasem”
- Augustyn
 - „Człowiek to synteza trwania i zmienności”
- *Liber de causis*
 - „Człowiek to synteza skończoności i nieskończoności”

Tradycja platońska (wersje nowożytne)

- Kartezjusz
 - „Człowiek to duch w maszynie”
- Pascal
 - „Człowiek to myśląca trzcina”
- Kant
 - „Istota człowieka jest niepoznawalna”
 - określamy człowieka przez to, do czego się kieruje

Propozycja Arystotelesa

- „Człowiek to duchowo-cieleśna jedność”
 - ciało tożsame z materią (możliwość)
 - dusza formą ciała (akt)
 - definicja człowieka jako zwierzęcia rozumnego

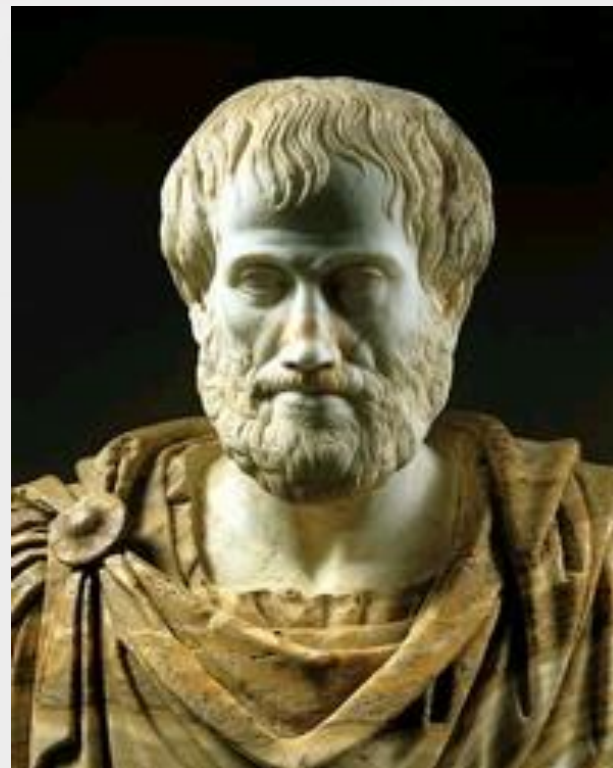
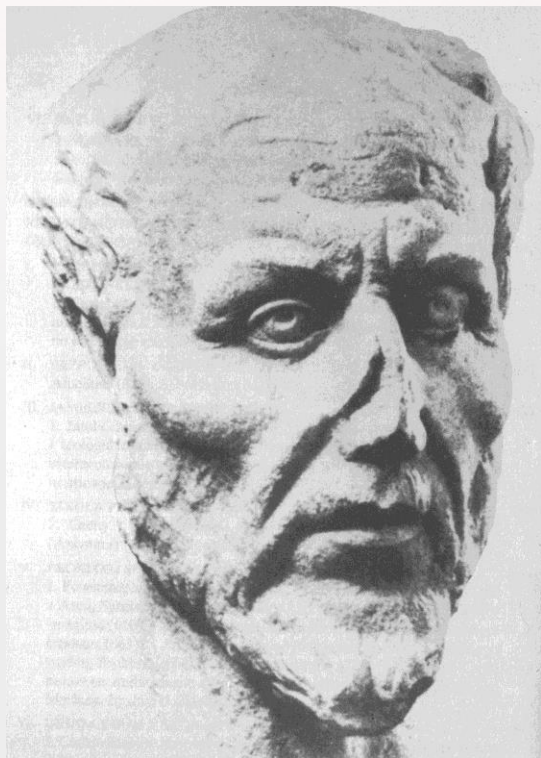

Tradycja arabska

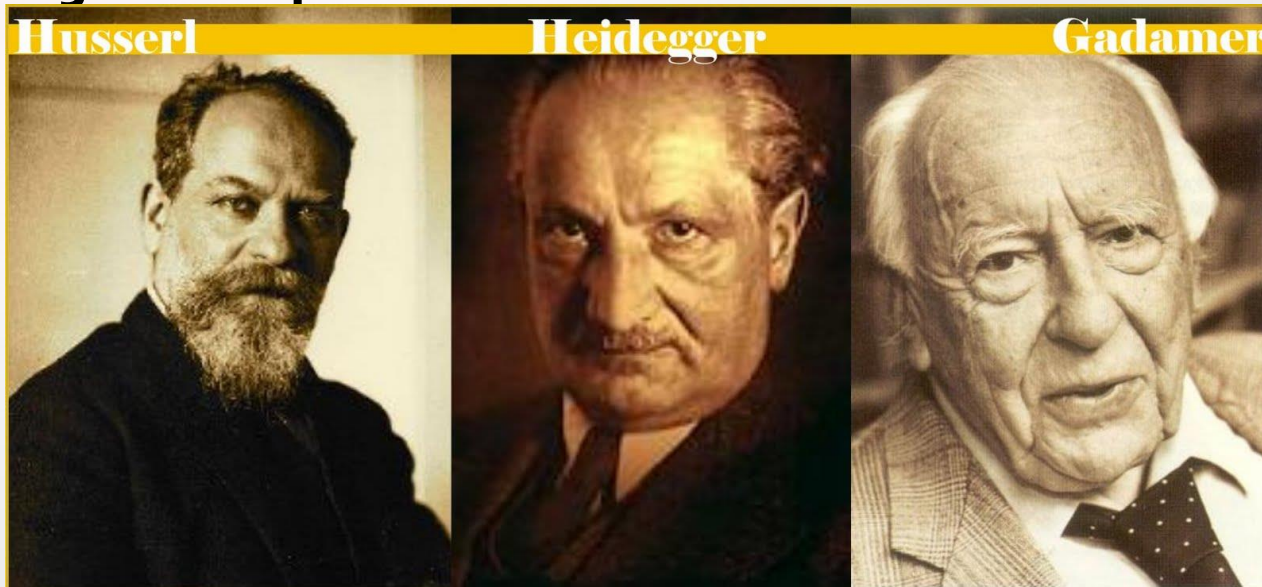
- Awerroes
 - „Człowiek jest zwierzęciem znajdującym się w relacji do *człowieczeństwa*” (istnieje tylko dusza wspólna całej ludzkości)
- Marsyliusz z Padwy
 - Człowiek jest wymiennym w państwie wytwórcą dóbr
 - Czymś trwałym jest państwo, które stanowi władca wraz z wytworzonymi dobrami
 - Wersja współczesna: państwo to władza + gospodarka

Zależność pedagogiki od antropologii

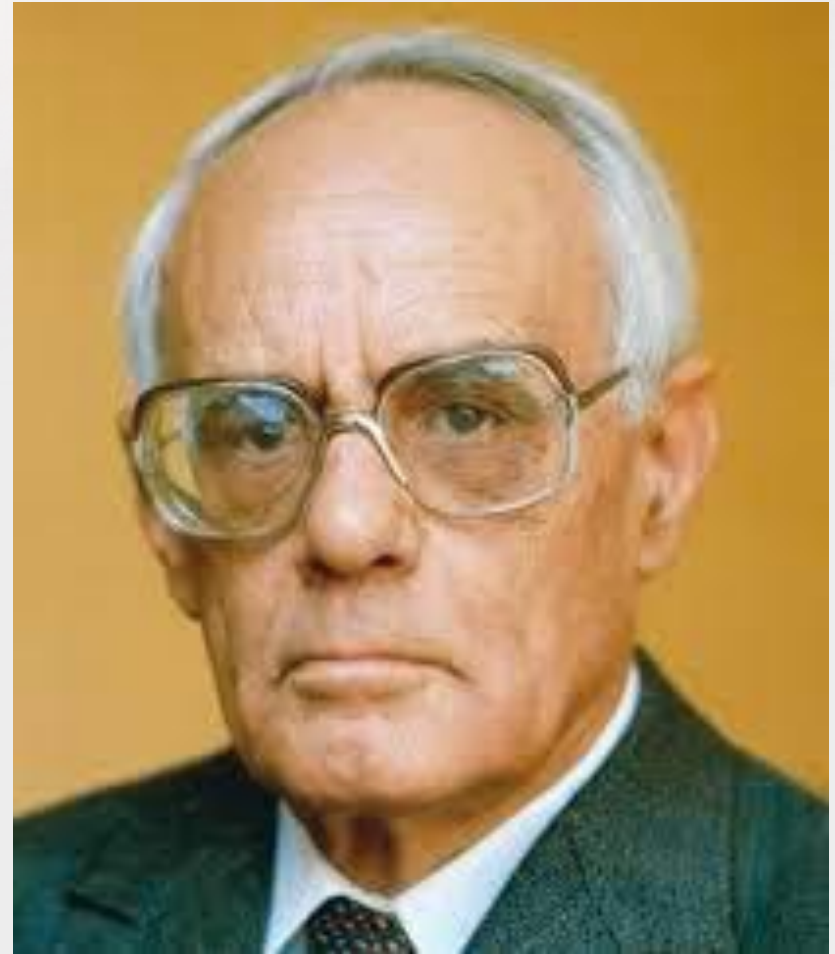
Wersje współczesne

- Edmund Husserl
 - „Człowiek to świadomość podmiotu i przedmiotu”
- Martin Heidegger
 - „Człowiek to bytowanie ku śmierci” (śmierć przynosi pełną wolność)
 - Der Mensch ist das Sein zum Tode
- Hans-Georg Gadamer
 - Człowiek to podmiot ustanawiający się w środku mowy jako odniesienie do celu. Ten podmiot stanowi pole egzystencjalne, które wypełnia ludzka refleksja interpretująca symbole, stanowiące kulturę.

Wersje współczesne

- Karl Rahner
 - „Człowiek to twórczy pierwiastek przyrody”
- Paul Ricoeur
 - Człowiek jest procesem, który tworzy się i dojrzewa w kulturze, a kończy w momencie śmierci” .

Człowiek jako samostwarzająca się istota

F. NIETZSCHE

J.P. SARTRE

CZŁOWIEK JAKO OSOBA

Pojęcie osoby

- Boecjusz (+ 525)
 - *Persona rationalis naturae individua substantia est*
 - „Osoba to byt jednostkowy o rozumnej naturze”

Cechy osoby

Tomasz z Akwinu (+1274)

- Jednostkowość
- Rozumność
- Wolność
- Relacje osobowe

Jednostkowość

- Osobą jest tylko istota jednostkowa
- Osobami w sensie filozoficznym nie są instytucje i wspólnoty

Rozumność

- Osoba dysponuje
poznaniem
przekraczającym
fizyczność
poznawanych
przedmiotów

Wolność

- osoba nie jest całkowicie zdeterminowana swą naturą;
- może zdecydować się nawet na autodestrukcję

Relacje osobowe

- Osoba nawiązuje z innymi osobami relacje o wyjątkowym charakterze

Skutki osoby

AUTONOMIA OSOBY

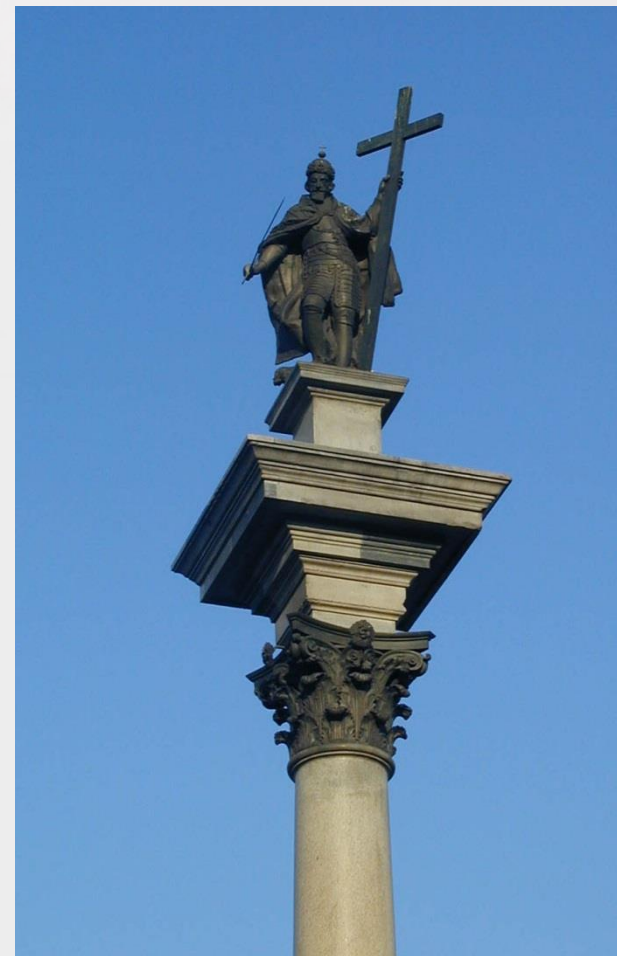
- *Ens in se*
- Osoba posiada w sobie podstawy niezależnego poznawania i decydowania

Skutki osoby

PODMIOTOWOŚĆ OSOBY

- *Ens per se*
- Osoba jest podmiotem swoich działań poznawczych i decyzyjnych

Inne koncepcje człowieka

- Socjologiczna
- Ekonomiczna
- Biologiczno-
społeczna

Dlaczego osoba?

- Podmiotowość każdego człowieka
- jego autonomia
 - prawo do prawdy
 - wolność osobista
- Chronienie osób
 - od poczęcia
 - do naturalnej śmierci
- Relacje osobowe

Człowiek i kultura

- Strukturalnie
 - człowiek twórcą kultury
- Genetycznie
 - człowiek jest kształtowany przez kulturę

Prawidłowy rozwój kultury

- Kultura tworzona jest przez człowieka dla człowieka
- Jest to warunek jej prawidłowości wynikający z jej struktury
 - gdy tego nie spełnia – ulega zniszczeniu

Człowiek i natura

- Rozumność i wynikające z niej konsekwencje stanowią składnik ludzkiej natury
- Człowiek nie ma możliwości rezygnacji z rozumu
 - Musi zeń korzystać w środowisku przyrodniczym

KONTESTATORZY

Życie to automatyka

Tomasz Hobbes (1588-1679)

- Natura to sztuka Boga
- Człowiek naśladuje tę sztukę
- Automaty to sztuczne życie
- Życie to automatyka „naturalna”

Wstęp do *Lewiatana* (1668)

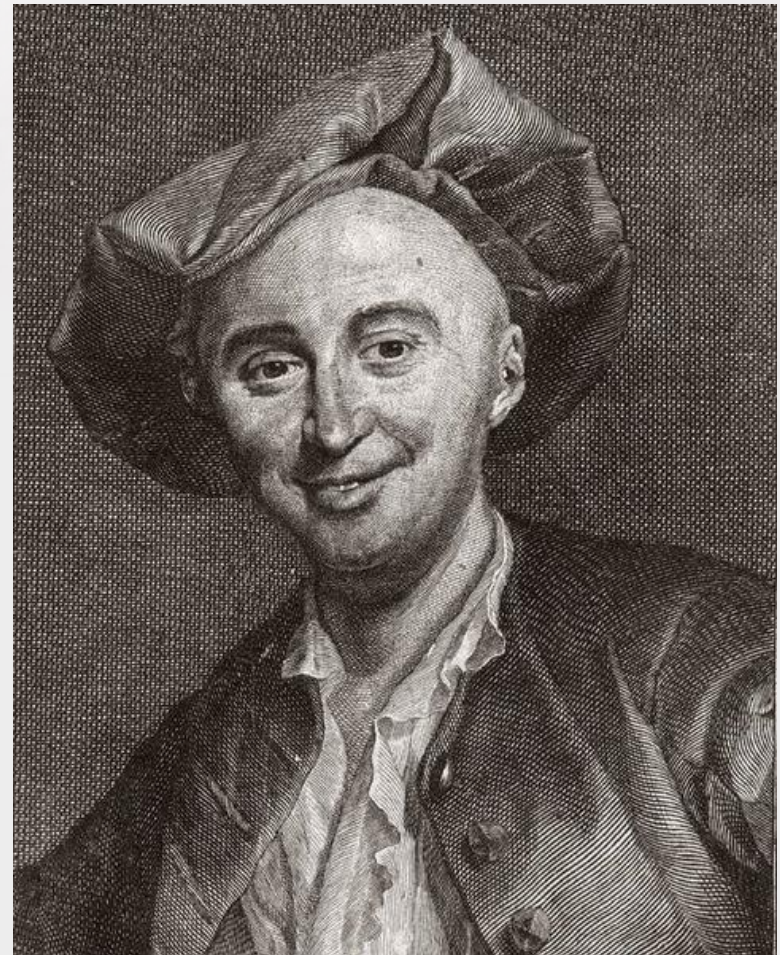

Człowiek jest maszyną

(Julien La Mettrie 1709 – 1751)

- Człowiek jest pionowo chodzącym zwierzęciem,
- Czyli maszyną

Człowiek-maszyna, 1748

Psychologizm

(II poł., XIX w.)

- wszystkie zjawiska psychiczne są odmianą zjawisk fizjologicznych;
- są one funkcjami mózgu;
- można i należy je naukowo badać jedynie przy pomocy obserwacji i eksperymentu (z wykluczeniem introspekcji).

- K. Twardowski, *Psychologia wobec fizjologii i filozofii*, 1897

Ponowoczesność

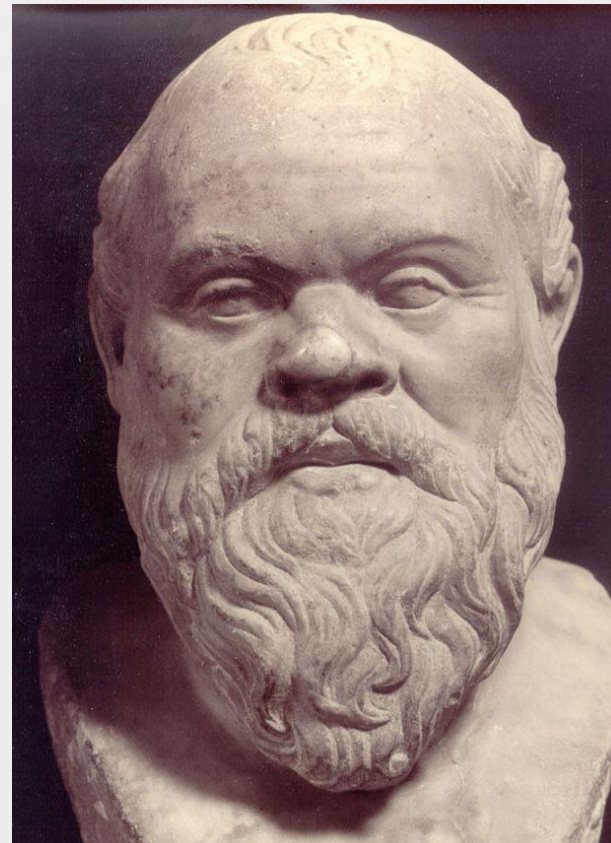
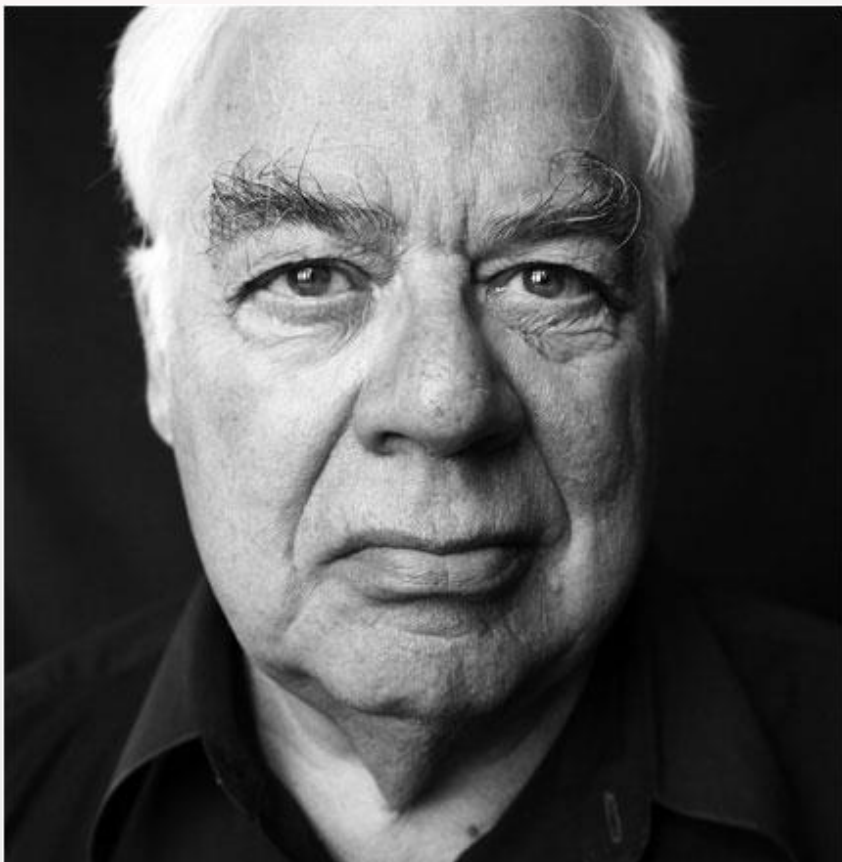
Filozofia modernistyczna jest skażona:

- „totalitarną mentalnością ateńską”,
- błędem „centryzmu”:
 - logo-, onto-, theo- czy phallocentryzmu (feminizm), a także rasizmem i tzw. homofobią
- wiarą w moc zbawczą „wielkich narracji” czyli „filozofii wyrokujących

Postmodernizm oznacza

- „utratę wiary w metanarracje” czyli „krach projektu modernistycznego”,
- odsunięcie redukcjonistycznych antropologii – „decentryzm”
- koniec opresywnych wizji społecznych
 - „dekonstrukcja”
- rozbicie modernistycznej metody „narracji filozoficznej” i uwolnienie dyskursu kulturowego od „filozofii pierwszych zasad” czy też „hipoteki metafizycznej”

„myśl mocna” – „myśl słaba”

Jacek Kaczmarski, *Postmodernizm*

Wszystko wolno! Hulaj dusza!
Do niczego się nie zmuszaj!
Niczym się nie przejmuj za nic!
Nie wyznaczaj sobie granic!
I nie próbuj nic zrozumieć,
Nie pochodzi - mieć- od - umieć.
Możesz wierzyć, lub nie wierzyć,
Nic od tego nie zależy.
Nie wyznaczaj sobie zadań? -
Kto się nie wspiął- ten nie spada,
A kto pragnie być na szczycie -
Będzie spadać całe życie.
Nie stać cię na luksus troski,
Jesteś wszakże dziełem boskim,
No a Boga przecież nie ma,
Więc to tyle na ten temat.
Wszystkie mody, wszystkie style
Równie piękne są - i tyle.

(Lub, jak chcesz, równie szkaradne -
Konsekwencje tego żadne).
Zachwył tyle wart, co wżgarda,
Stryczek tyle, co kokarda,
Prawda tyle, co jej brak,
Smaku brak - tyle co smak.
Bo to o to w końcu chodzi
By niczego nie dowodzić.
Nie wykuwać tarcz utopii
I nie kruszyć o nie kopii.
Nie planować i nie marzyć.
Co się zdarzy - to się zdarzy;
Nie znać dobra ani zła:
To jest gra - i tylko gra!
Kto? się wzburza, że tak nie jest,
Niech się wzburza! - Ty się śmiejesz!
Nie daj wzburzać się ni wzruszać:
Wszystko wolno! Hulaj dusza!

Ponowoczesność

- Powszechne zjawisko ekonomizacji życia człowieka i jego „utowarowienia”
 - Ekonomizacja zdrowia człowieka związana z tym medykalizacja życia
- Infantylicyzacja człowieka poprzez infantylicyzację kultury
- Narastające zjawisko skrajnych dysproporcji między twierdzami bogatych i gettami biednych
 - cywilizacja nadmiaru i braku
- Rozpad więzi międzyludzkich, utrata bezpieczeństwa i samotność w tłumie

„Człowiek bez właściwości”

Jacek Kaczmarski - finał

Wszystko wolno! Hulaj dusza!
Wszystko wolno! Hulaj dusza!
- Oj, nie wolno rzeczy wielu,
Kiedy celem jest - brak celu....
(Zwłaszcza, jeśli duszy nie ma -
I to wszystko na ten temat).

Wnioski

- Od tego, jak jest koncepcja człowieka zależy
 - Określenie dobra (etyka)
 - Kształtowanie człowieka (pedagogika)
 - Koncepcja celów wspólnych (polityka)